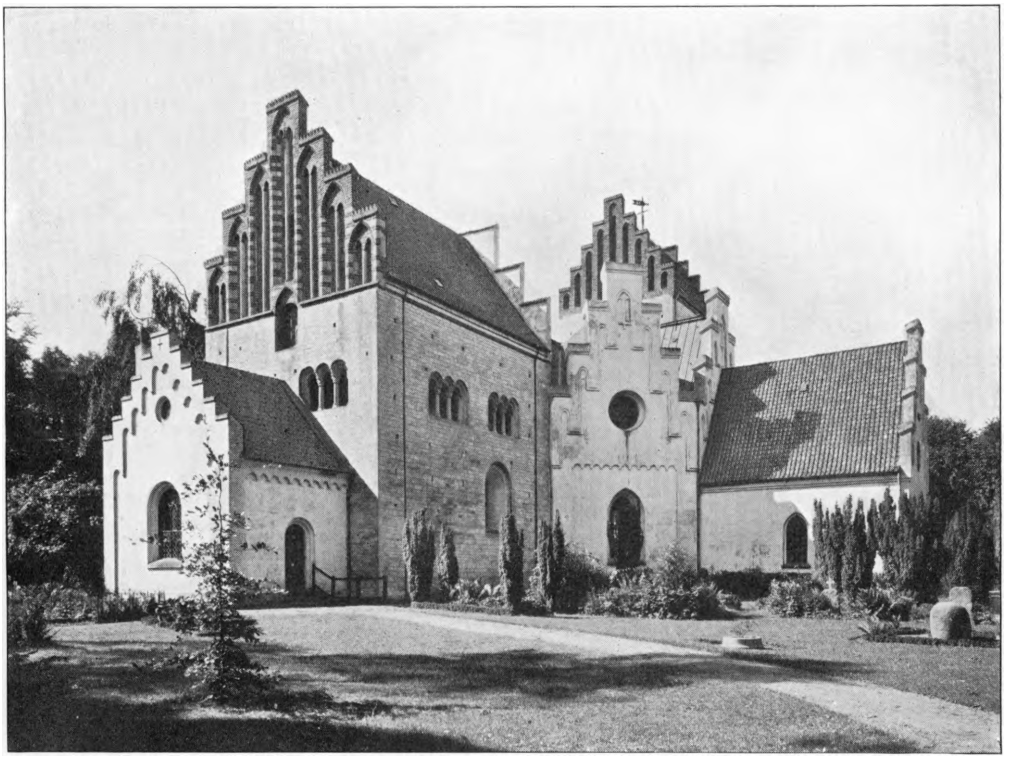

H. V. 1930

Fig. 1. Store Hedinge. Ydre, set fra Nordøst.

STORE HEDINGE KIRKE

I Kong Valdemars Jordebog nævnes Hædding (Hedding) dels som Konge-Lev dels mellem de sjællandske Købstæder[1]. Byens Segl, med Billede af en Kirke, er da ogsaa fra Tiden o. 1300, og i Slutningen af Middelalderen fandtes en Kongsgaard i Byen, den senere Herregaard Erikstrup, der nu er nedlagt[2]. Et Voldsted, omgivet af Grave, er forsvundet. Kirkens Beliggenhed i Byens nordøstlige Udkant er maaske nok saa meget bestemt af Kongsgaarden, hvis Plads var umiddelbart Nord for Kirken (sml. Besens Atlas), som af den lille By. Kongen har sikkert været Kirkens Bygherre, et Forhold, der bidrager til at forklare dens Ejendommeligheder. I 1600'erne fortaltes, at Kirken var »under Konning Valdemar funderet«[3]. Naar man senere har formodet, at Roskildebispen kunde have ledet Kirkebyggeriet, beror dette paa en forlængst rettet Fejltydning af Saxos Ord om Sven Estridsens Bodsgave til Stiftskirken.

Kirken maa have hørt under Kronen indtil 1466, da Kristiern I henlagde den med al kongelig Ret til sit Gravkapel i Roskilde Domkirke[4]. Efter Reformationen vedblev Indehaverne af dette Kapels Indkomster at have Jus patronatus til Store Hedinge[5]. Om Kirkens Historie i Middelalderen vides iøvrigt, at den o. 1390 fik en Godsgave til Byggefondet (fabrica) og Præstens Bord, og at Bidder Jens Olsen af Søholm 1411 stiftede et evigt Vikarie[6]. S. Olufs og S. Knuds Gilder har maaske haft Altere i Kirken[7].

Det i Korets Sydmur udhugne »Munkehoved« skal efter en Tradition, optegnet i 1600'erne, forestille en Munk, der vilde bygge Kirken paa det Sted, hvor Herremanden havde sit Begravelsessted, og derfor blev dræbt af denne[8]. Det øverste Kammer i Korets Sydøsthjørne kaldes i Folkeoverleveringen for »Ellekongens Kammer«[9].

Kirken ligger som nævnt i Byens nordøstlige Udkant, ved Algadens nordre Ende.

Den rummelige Kirkegaard er hegnet af Kridtkvadermure, der mod Syd og især mod Nord delvis er gamle og ialfald hviler paa sentmiddelalderlig Kampestens-Syld. Vestmuren, med Hovedportalen, er ombygget 1914 (Arkitekt H. B. Møller); tidligere var der Portpiller i nyklassisk Stil (o. 1830). I Sydøsthjørnet staar en lille, i Slutningen af 1800'erne stærkt fornyet Kridtkvaderbygning, sikkert en sengotisk *Kirkelade,* af hvis Mure dog kun de nederste Skifter er gamle. Paa Resens Billede (Fig. 2) er den betegnet som: Rest af gammel Tiendelade[10].

Bygningen har Kor og Skib fra romansk Tid, Taarn fra gotisk Tid samt tre moderne Udbygninger, Sakristi i Øst, Korsarm i Nord og Vaabenhus i Syd.

Den mærkelige *romanske Kridtkvaderbygning,* fra Tiden henved Aar 1200, udmærker sig baade ved sit ejendommelige, til Forsvar indrettede Koranlæg og ved sit ottekantede, her i Landet enestaaende Skib, Træk, der giver den Karakter af en Borgkirke. Ottekant-Typens store, fjerne Forbillede var Karl den stores Domkirke i Aachen, der efterlignedes i karolingiske Slotskapeller og senere i Ottmarsheim (Elsass). De i Tid og Sted nærmeste, kendte Paralleler er Kirkeruinen paa Georgenberg ved Goslar fra Tiden efter 1140 og den fra Store Hedinge paavirkede Helligaandskirke i Visby, hvor Koret er næsten samtidig med Store Hedinge og tilmed har en lignende Plan med Smaarum mellem Apsis og Ydermurene, medens Ottekanten først er tilbygget o. 1255. Skønt Store Hedingekoret er ganske samtidigt med Skibet, hører Kortypen arkitekturhistorisk ikke sammen med Ottekanten, men er sikkert udformet efter orientalsk-byzantinske Motiver, der spredt kan dukke op rundt om i Vesteuropa ved Kirker af almindelig Plan og i Norden saaledes træffes paa Gulland, Øland og i det norske Vestfold, i Reglen uden de for Store Hedinge og Visby ejendommelige Smaakamre. Disse genfindes heller ikke i Korets nærmeste sjællandske Slægtning, Karlstrup i Københavns Amt. Meget usædvanlig er ogsaa Store Hedingekorets Højde og de øvre Stokværks Forsvarsindretninger, der har Tilknytning til danske Rundkirker og andre Forsvarskirker (sml. Karise og Lillehedinge).

Desværre er kun *Koret* bevaret saaledes, at det giver et Indtryk af Kirkens oprindelige Arkitektur. Det præges nu af den 1894—95 foretagne, nænsomme Istandsættelse (Arkitekt: H. B. Storck), hvorved flere romanske Detailler, som var fremdragne ved en forberedende Undersøgelse 1890, blev bevarede eller rekonstruerede. Korplanen karakteriseres ved, at Apsis er bygget indenfor den lige Østgavl, saaledes at der mellem Korrundingen og Ydermurene findes flere Smaarum. Opstalten er ejendommelig derved, at der over det egentlige Kirkerum rejser sig en af ydre Omgange omgivet ovre Etage, sikkert

bestemt af Forsvarshensyn. Murhøjden er nu o. 12,50 m. Murenes Kridtstensskifter af vekslende Højder (o. 10—25 cm) er gennemført uden Brud og uden Brug af større Hjørnekvadre, men med mange firkantede Bomhuller. En i 1890'erne fremgravet Sokkel er tredobbelt, med to afrundede Led under en Skraakant; den sidstnævnte brydes af de svage Hjørnelisener. Korrummets Vinduer i Nord og Syd, der er rekonstruerede af Storck, er anselige og brede, med retkantede False udenfor Smigene. Af Nordvinduet fandtes kun de ydre False; over Buetoppen af det ligeledes næsten helt fornyede Sydvindue sidder en Kvader med et fremspringende, naivt skaaret, skægløst Menneskehoved[8].

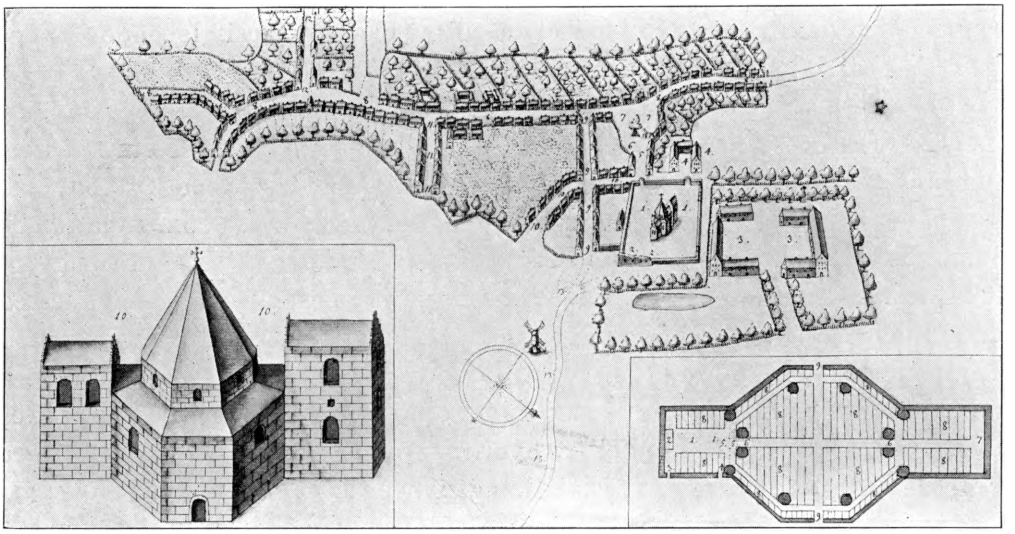

Fig. 2. Store Hedinge. Bybillede efter Resens Atlas o. 1670. Tallene paa Kirkeplanen: 1. Koret, 2. Alteret, 3. Opgang til et lille Kammer over Alteret, 4. Opgang til Hvælvingen over Koret, 5. Prædikestolen over Kordøren, 6. Otte Hvælvingspiller, 7. Fonten under Klokketaarnet, 8. Stolene, 9. Kirkedørene.

Østvinduet, i Apsiden, er tilmuret, men skimtes indvendig som Vægblænding over den nye Sakristidør (sml. nedenfor om Murtrappen bag Apsiden). Flere mindre, i det følgende nævnte Lysglugger gør sig kun lidet gældende i det ydre, men saa meget større Betydning har Omgangens Triforieaabninger, to paa hver af Bygningens Sider (Fig. 4), bedst bevarede mod Nord, noget ringere mod Øst og stærkt fornyede mod Syd. Halvsøjlerne paa Siderne er skiftemurede; de fritstaaende Søjleskafter, af hvilke fire er ottekantede, de andre runde, er derimod hver af een Sten. De fleste Baser og Kapitæler har Tærningform; dog forekommer ogsaa attisk profilerede Baser med Hjørneknopper (uden Detailler) og et enkelt Foldekapitæl. Over de fire Søjler hviler de ydre Arkadebuer og Falsens afrundede Led paa profilerede Smaakonsoller.

I det *Indre* aabner Korrummet, hvis Vægge er nypudsede, sig mod Skibet med en rund, mod Vest dybt falset Korbue, der 1832 havde bevaret Rester

af sine nu forsvundne Kragled (to Rundstave, den øverste sværest)[11]. Det dækkes af et fladt Kuppelhvælv, hvis nedhængende Hjørneflige er vandret afskaarne. Kuppelens Plan er næsten kvadratisk, og medens dens Vægbuer i Nord og Syd ikke er markerede, er der i Øst og Vest indskudt ret brede Rundbuer, den ene mod Triumfbuen, den anden mod den halvkuppelhvælvede Apsis (Fig. 5).

I Apsisbuens nordre Vange er der en (nu paneldækket) foroven vandret afsluttet Smutdør, hvorigennem der er Adgang til Smaarum mellem Apsiden og Korets Ydermure, alle med mørtelpudsede Tøndehvælv og med Gulve af raa Marksten. Først kommer man ind i et Rum, der har en enkeltsmiget, rundbuet Glug ind gennem Apsisvæggen og en tilsvarende lidt større Glug gennem den østre Ydermur, og derfra til en bag om Apsis løbende Trappe med 9—10 Trin, hvis retvinklede Indgangsdør har Dørfals paa Forsiden, og hvis øverste, nu afbrudte Trin naar lige over Toppen af Apsidens Østvindue, af hvis Buesmig en Stump er bevaret. Trappen fører op til et Rum i Korets Sydøsthjørne, hvis Plan er vinkelbøjet; de to Lysglugger mod Øst og Syd, der minder om dem i det nedre Rum, viser sig udadtil kun som rudestillede Bomhuller, maaske for ikke at røbe Rummets Eksistens. Efter al Sandsynlighed har dette hemmelighedsfulde System tjent som Sakristi og Gemmested for Kirkens Kostbarheder; senere blev det øverste i Folketraditionen til »Klintekongens Kammer« (Fig. 3 og 5).

I begge Korrummets Vesthjørner er der andre Smutdøre, kronede af rundbuede, nu skjulte Tympanonfelter, hvorfra Trapper fører op til Korets øvre Stokværk. De to Trapper er ensartede og slynger sig først et Stykke gennem Muren, inden de løber i Sneglegang om en svær, rund Spindel, overdækket af rundbuede Tøndehvælv. Trappernes smigede Glugger har indenfor rundbuede Yderslidser vandret Afdækning. Fra Trapperne, der tidligere synes at have været ført højere op, kommer man ind i de kun o. 70 cm brede Gange bag de ydre Triforier og kan saaledes passere Koret rundt undtagen mod Vest. Triforiegalleriets tøndehvælvede Lofter er nymurede. Gangen gennem Østmuren har midtvejs paa Indervæggen en retvinklet Dør ind til et System af tøndehvælvede Smaarum over Apsiden. Et Rum med buet Grundplan leder ind til to lidt bredere firkantede Kamre og udvider sig midt for Indgangsdøren med en dyb, rundbuet Niche, der i høj Grad virker til at lette Murtrykket over Apsishvælvet. I det hele maa Bygningens Statik have spillet en Rolle ved Indretningen af disse Smaarum, men deres smaa, enkeltsmigede Glugger ud til Omgangen tyder dog paa, at man ogsaa har tænkt dem som Skjule- og Gemmesteder. Baade nordre og søndre Triforiegang har vestligst i Indervæggen en Niche af Apsisform (58 cm br., 142 h. fra Gulvet), og i det nordre Galleri, hvis Niche er delvis tilmuret, er der ved Siden af denne en Dør (nu fladbuet), hvorigennem man ad nogle Trin naar op til Korloftet.

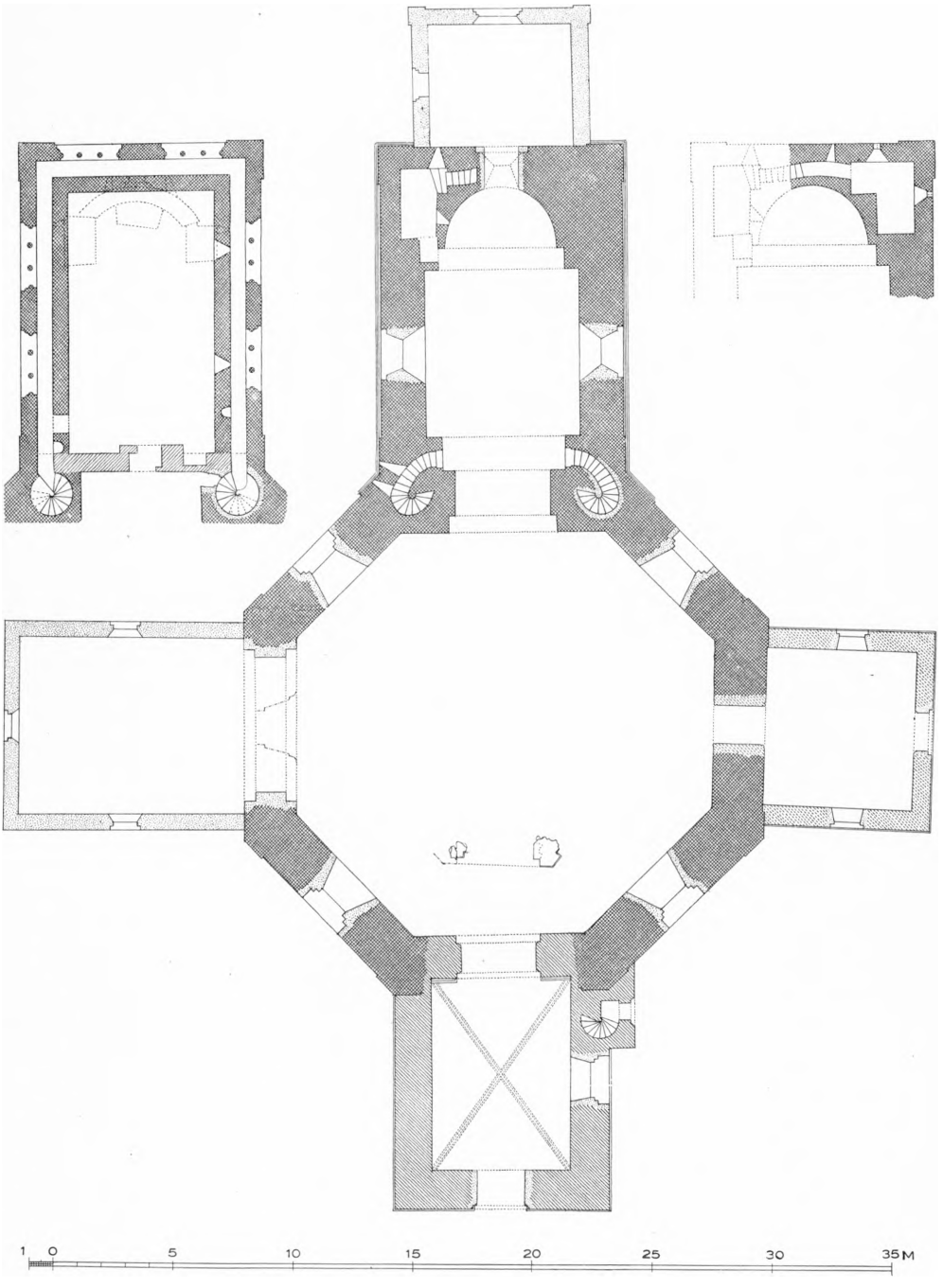

Fig. 3. Store Hedinge. Plan. 1:300. Øst opad. Efter H. B. Storck (C. G. Schultz 1931—32). Ved Siderne af Koret Planer af det ovre Stokværk og »Ellekongens Kammer«.

Loftsrummet faar sit sparsomme, indirekte Lys fra Galleriet gennem to enkeltsmigede Glugger mod Syd. Gulvet dannes af fastpakket Fyld af Kridtbrokker, hvori Toppen af Korets Kuppelhvælv titter op. Over Triforiegalleriets Tøndehvælv er der en Slags Omgang, nu med Gulv af moderne Kridtkvadre, men Ydermurene hæver sig o. 150 cm højere som en spinkel Brystværnsmur. Paa dennes Indersider, i syvende Skifte fra oven, o. 90 cm under Murkronen, er der foruden vandret gennemløbende Bomhuller og enkelte uregelmæssigt fordelte Bjælkehuller hugget en Rille (Snit, se Aarbøger for nord. Oldkynd. 1918, 14). Under Rillen er Kridtkvadrene ret friske og gode, over den derimod vejrbidte og forvitrede. Forvitringen maa være foregaaet inden 15. Aarh., da Murene forhøjedes med et Par Skifter Munkesten, og da de nuværende Gavle rejstes; thi i de sentmiddelalderlige Murpartier staar Fugerne saa velbevarede, som om de var gjorte i vor Tid. Efter alt at dømme har der i Rillen været indstukket svære Loftsplanker, støttet af underliggende Bjælker, og over dette flade, i vort Klima meget upraktiske Tag har Brystværnsmuren hævet sig, formodentlig kronet af Tinder og Vigskaar. Thi utvivlsomt er det Forsvarshensyn, som her har gjort sig gældende. Om det forsvundne Tømmerværk kan der (trods Seesselbergs og Fröléns Rekonstruktionsforsøg) intet sikkert siges; da der ikke er Vandafløb gennem Brystværnet, har der maaske fra første Færd været et lettere Tagdække over hele Koret.

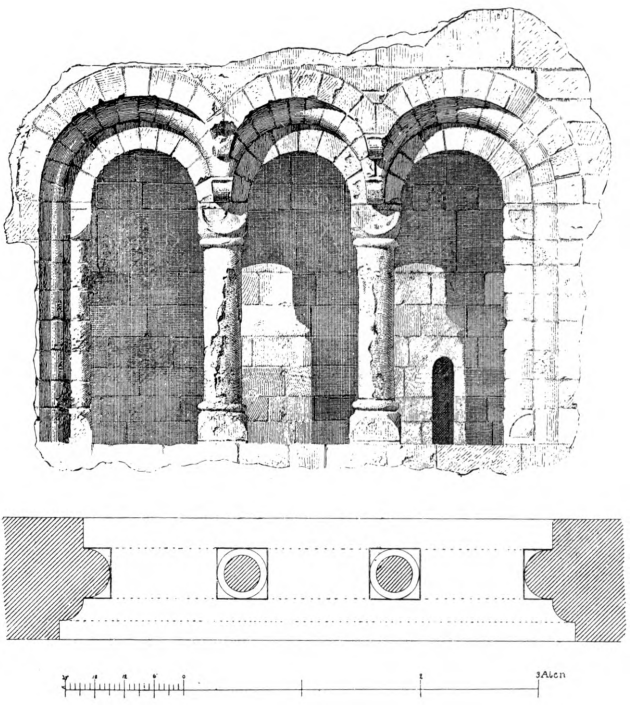

Fig. 4. Store Hedinge. Arkade i Korets øvre Stokværk. Opmaalt 1890 af H. B. Storck. Efter Ældre nord. Architectur.

Af *Skibet,* hvis Ottekant ikke er matematisk nøjagtig, er der ikke bevaret stort andet end Ydermurene, hvis Kridtkvadre er tykt overpudsede. Den nu jorddækkede Sokkel svarer ganske til Korets, og under de nypudsede Hjørnelisener, der skjuler sig, som det ses paa Vaabenhusloftet, gamle Led, medens Rundbuefrisen er moderne. Alle gamle Døre og Vinduer er forsvundne. Bil-

ledet i Resens Atlas (Fig. 2) giver en omtrentlig Forestilling om Skibet, saaledes som det saa ud, førend det i 1670'erne ramtes af et Lynnedslag. Planen viser, at der i dets indre stod otte Murpiller, »som holdt Hvælvingen«, og Perspektiven, at Pillerne foruden Hvælvene maa have baaret et ottekantet Centraltaarn med Vinduer, som har hævet sig over et ret fladt Tag og selv har været kronet af et ottekantet Spir. En af Arkitekt Storck (1890) foretaget Gravning afdækkede Rester af Fodstykker til to af de indre Piller (se Plan,

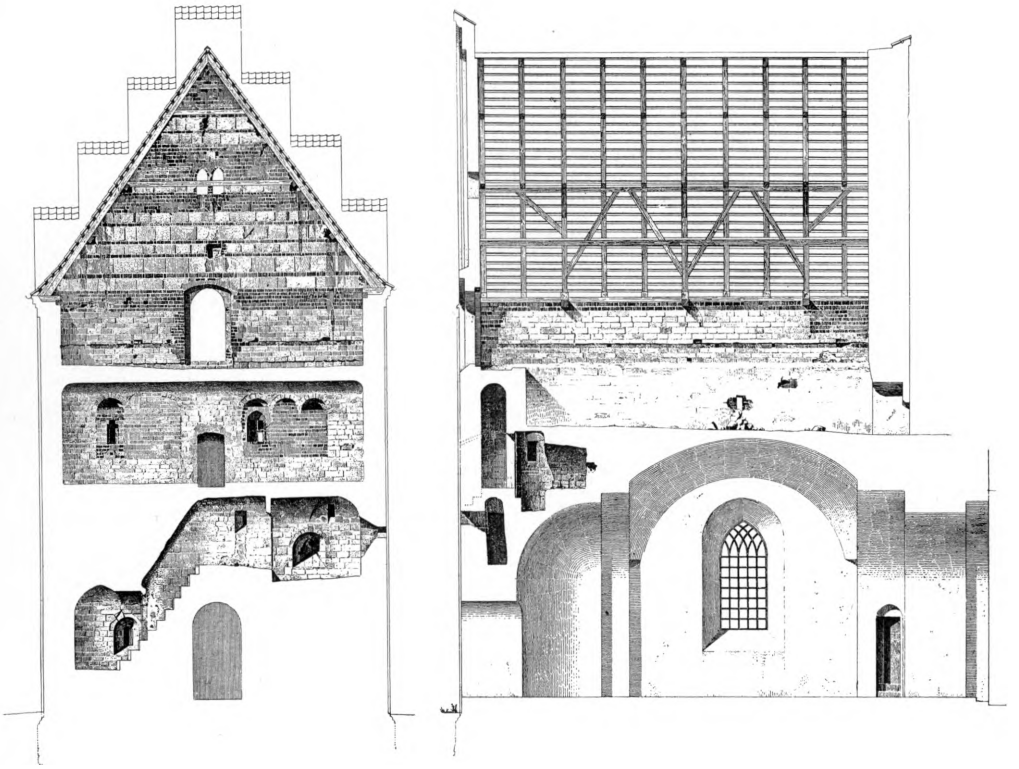

Fig. 5. Store Hedinge. Kor. Tværsnit ved Østgavlen, og Længdesnit. Opmaalt 1890 af H. B. Storck. Efter Ældre nord. Architectur.

Fig. 3) den ene med brudt Lisen og Sokkelprofil mod Omgangen, men ikke mod Centralrummet. Ved samme Gravning fandtes de stærkt smigede Vanger af den oprindelige, forlængst omdannede Norddør, der paa de ældre Tegninger ses at have siddet i en dyb, bred Yderniche. Om Skibet har haft Forsvarsindretninger, er det nu umuligt at afgøre; end ikke den oprindelige Murhøjde kendes med Sikkerhed, men Resens Tegning er vel nok rigtig, naar den viser Koret højere end Oktogonens Ydermure. Det er ikke usandsynligt, at Store Hedinge i saa Henseende har været Forbillede for Karise (Fakse H.).

Profilerne fra de nysnævnte Piller opbevares nu paa Korets Loft sammen med andre Kridtstensfragmenter fra romansk Tid, deriblandt lire stærkt forvitrede

Triforiesøjler med Baser og Kapitæler, og en Stump Sokkelprofil til en Halvsøjle (Tvm. o. 17 cm), hvis oprindelige Plads i Bygningen ikke er kendt (Fig. 10). Et Par andre romanske Bygningsdetailler sidder i Korets nedennævnte østre Taggavl.

Den første store Forandring, den romanske Kirke vides at have gennemgaaet, er Opførelsen af *Korets gotiske Taggavle* og Gesimser (henimod 1450?). Den pyntelige Østgavl (jfr. Fig. 1), der er bæltemuret af Munkesten og Kridtkvadre, har syv Kamtakker og over en udkragende, vandnæse-profileret

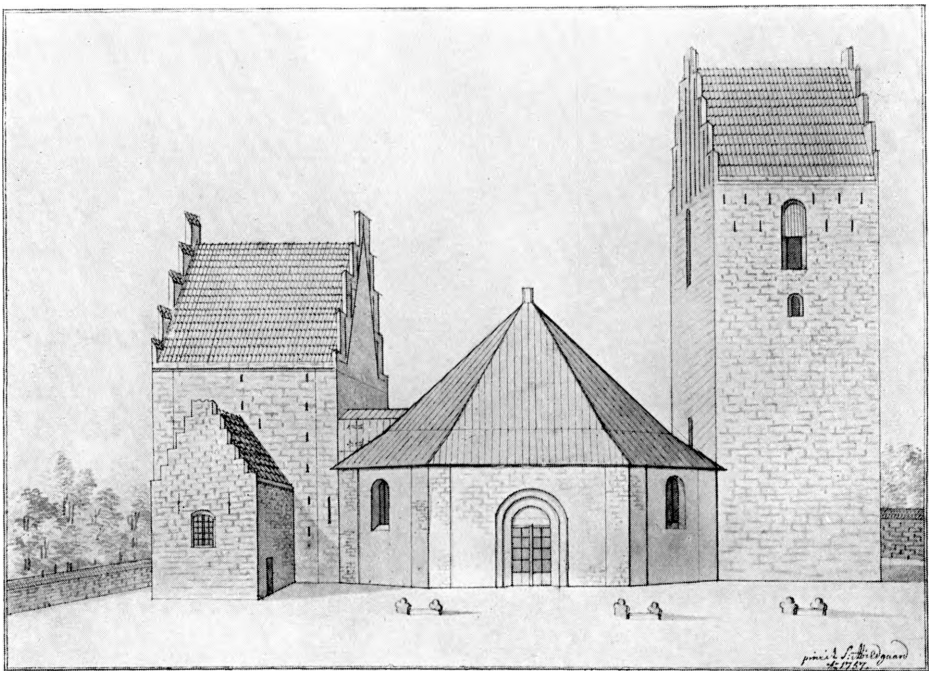

Fig. 6. Store Hedinge. Ydre, set fra Nord. Tegning af S. Abildgaard 1757.

Saalbænk syv dybe, spidsbuede tvillingdelte Højblændinger, med skraafasede Forkanter og rundede Midtstave af Kridtsten; de smaa, spidse Tvillingbuer er udmejslede i spærstik-stillede Munkesten, ligesom Kapitælerne er tilhuggede af rulskifte-murede Sten. I den sydligste Blænding er Midtstaven helt rund, som et slankt Søjleskaft, og hviler paa en tærningformet Base, og i Midtblændingen er Basen attisk profileret, Detailler der sikkert stammer fra romansk Tid. Under Gavlens Midte skærer en anselig Luge sig ned i det romanske Murværk. Vestgavlen, der aldrig har været videre synlig, har oprindelig næppe været udsmykket og er stærkt ombygget 1853 (moderne Kamtakker og Blændinger). Munkestensmurværket naar helt ned til Korloftets Gulv, og i dette nedre Parti er der to, begge noget ændrede, fladbuede Døre, som maa have ført ud til Oktogonens Tag, den ene lidt under Loftsgulvet,

hvorfra et Par Trin fører ned gennem Murtykkelsen, den anden, nu tilmuret, i Højde med Omgangen bag Brystværnet, altsaa meget højere end Oktogonens

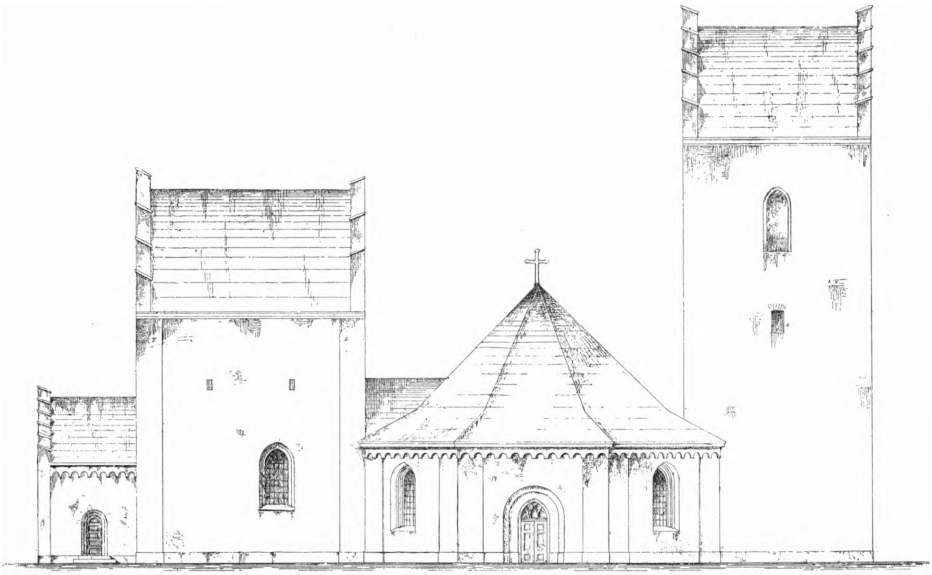

Fig. 7. Store Hedinge. Ydre, set fra Nord. Opmaaling af N. S. Nebelong 1850.

bevarede Murværk. Mellem Dørene findes paa Gavlens Østside en fladbuet Blænding og over dem to anselige, spidsbuede Blændinger eller Vinduer. — Korets Tagværk er af Fyr, ret nymodens.

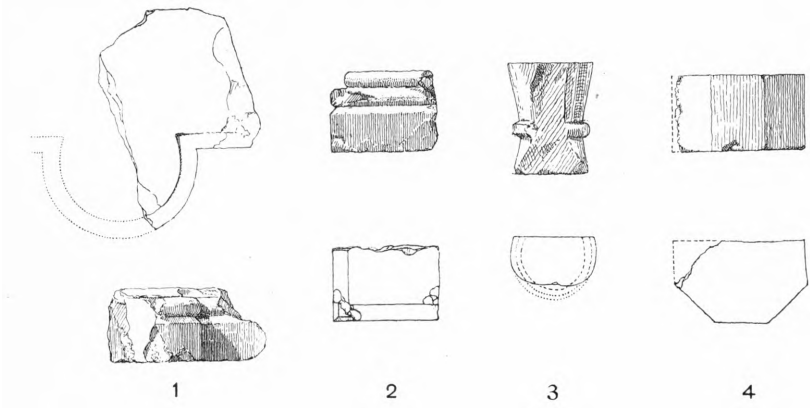

Fig. 8. Store Hedinge. Fragmenter af profilerede Kridtsten. 1:20. Maalt af C. G. Schultz 1932.

Det sengotiske *Taarn* er tilbygget lidt senere end Korgavlenes Rejsning (Fig. 7). Ydermurene viser efter Istandsættelsen 1894—95 sine Materialer, overvejende Kridtkvadre med sparsom Iblanding af Munkesten; over Sylden er der høj Skraakantsokkel. Det moderne pudsede Taarnrum, hvis Vestdør

er moderne, har spidsbuede Vinduer, hvis Falskanter er hulprofilerede, og aabner sig mod Skibet med en slank, spids, falset Taarnbue, der har et gotisk profileret, vistnok oprindeligt Kragbaand; under dette Led er Falshjørnerne hulkantede, paa selve Buestikkene skraafasede. Taarnhvælvet har spidse, rundstavmarkerede Vægbuer, buklede Kapper og femsidede Ribber, som mødes i en rund Slutsten med Reliefroset; Trækonsollerne i Østhjørnerne er moderne Tilføjelser. Paa Hvælvets stærkt indskaarne Overside er der kun en enkelt Overribbe, med Tværsten. Trappehusets fladbuede Dør sidder i spidsbuet, skraafaset Spejl; Vindeltrappen har rund Kridtstensspindel og Loft af fladbuede Binderstik. Det nedre Mellemstokværk, hvori Trappen munder ud, og hvorfra en Dør førte ud til Oktogonens Tag, har mod Syd to skydeskaarsagtige, enkeltsmigede Glugvinduer, hvis Fladbuer er skaarne i en enkelt Kridtsten, og som sidder i anselige Indernicher (117 × 69 cm). Det øvre Mellemstokværk har til de tre Verdenshjørner større, fladbuede Vinduer, som ligeledes sidder i indre Nicher (198 × 105 cm); mod Sædvane er deres Saalbænke ikke vandrette, men skraaner udad som Bunden i et Skydeskaar. Muligvis har man endnu ved Taarnets Opførelse ikke helt glemt Hensynet til Forsvaret (jfr. Køge Kirketaarn). I Klokkestokværket er der til alle fire Verdenshjørner et anseligt, dobbelt falset Glamhul, hvis Spidsbuestik er vekselmuret af Kridt og Tegl. Taarngavlene, der helt er af Munkesten, er nitakkede med ni spidsbuede, falsede Højblændinger (i Gavlfoden Bombjælkehuller). Tagværket er oprindeligt, af Krydsbaandstype (Spærstiverne er sammentappede baade med Spærsko og Spær, men de andre Forbindelser er bladede; Huljerns-Stregnumre).

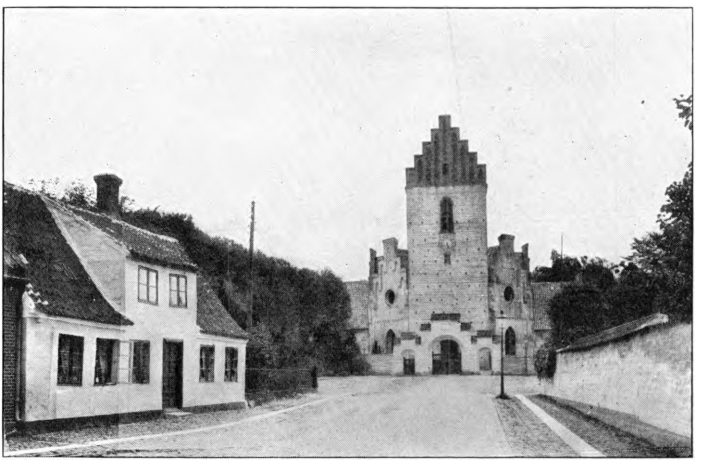

H. M. 1920

Fig. 9. Store Hedinge. Ydre, set fra Vest.

Paa Korets Nordside har der ligget en Udbygning, formodentlig et sengotisk †*Sakristi* med hvælvet Rum (Syn 1822, Kaldsbog) over en Gravkælder (Fig. 6 og S. 69), og maaske gemmer Skibets søndre Udbygning i sine overpudsede Mure Rester af et sengotisk *Vaabenhus*. Ingen af disse Udbygninger ses dog paa Resens Billede.

Efter Lynnedslaget i 1670'erne stod Kirken endnu 1680 »nedfalden og rui-

neret, saa at Gudstjenesten maatte forrettes med største Livsfare og som under aaben Himmel«. Til Genopførelsen contribuerede nogle af de københavnske Kirker godvilligt, ligesom Sjællands Kirker maatte yde Bidrag[12]. Ved den paafølgende, nødtørftige Reparation forsvandt Ottekantens Overbygning og Piller, Skibet overdækkedes af et fladt Loft med en firkantet »Klosterhvælving« i Midten, baaret af 4 Træsøjler, hvorover der rejste sig et spidst tilløbende, ottekantet Blytag, og Vaabenhuset fik fladt Valmtag. I denne Tilstand (Fig. 6) forblev Kirken uden væsentlige Forandringer til 1823 (Kaldsbog), da der blev foretaget en Reparation i »middelalderlig« Stil (Fig. 7), hvorved Vinduerne blev spidsbuede og Ottekantens Gesimser dekorerede med Buefriser, medens Vaabenhuset mod Syd fik fladt Tag.

1832 skrev Høyen[11] om det Indre: »Perlemaling, Forgyldning med uægte Guld, Fliser fra Dittmers Fabrik, Gesimser dels i en reen moderne, dels i en italiensk gotisk Smag og stygge Spidsvinduer røber mere Omsorg for Pænhed og Nethed, end Tanke om at gøre noget architectonisk skønt eller Omsorg for solid Decoration.«

V. H. 1932

Fig. 10. Store Hedinge. Indre, set mod Koret.

1846—47 tilbyggedes *Sakristiet* Øst for Koret af smaa gule Mursten, med »gotisk« kamtakket Gavl og »romansk« Buefrisegesims.

1853—54 gennemførtes atter en Hovedistandsættelse (Arkitekt: N. S. Nebelong). Et Projekt til at overhvælve Skibet i »romansk« Stil paa 8 nye Piller forblev paa Papiret, og i Stedet omformedes Ottekanten i linealgotisk Manér; kun en nymuret Rundbuefrise kom til at antyde den oprindelige Stil. Den *nordre Udbygning* opførtes af nyt (paa Gavlen i jernstøbte Murankre 1853) og forbandtes med Skibet ved en stor Arkade; det søndre Vaabenhus ændredes paa tilsvarende Maade. Over Oktogonens seks frie Sider rejstes der foran krydsende Saddeltage kamtakkede Gavle, af hvilke de fire fik runde Vinduer med Støbejernsstel. Det gamle Murværks Kridtkvadre og de nye Murpartiers smaa gule Sten skjultes af ensartet, glat Puds. Det indre, der ligeledes glatpudsedes, overdækkedes af et linealgotisk Træloft med Kappe-

deling omtrent som en Paraply (Fig. 10). Loftets oprindelige Egetræsmaling er for en Snes Aar siden overmalet i graa Farver. I Højde med de fire runde Vinduer indsattes i de fire andre Oktogonvægge store Terrakottarelieffer, forestillende Evangelisterne, modellerede af Medaillør H. Conradsen. 1867 blev Koret og Sakristiet repareret, og Korhvælvet ompudsedes og fik Malerier af F. L. Storch.

Ved Arkitekt H. B. Storcks Restaurering 1893—94, der kun gjaldt Kor og Taarn, ændredes Oktogonen ikke; af Tilføjelser fra 1853 fjernedes kun en gotisk Gavlportal om Taarnets Vestdør.

Som det tilstrækkeligt fremgaar af Beskrivelsen, virker Bygningens for-

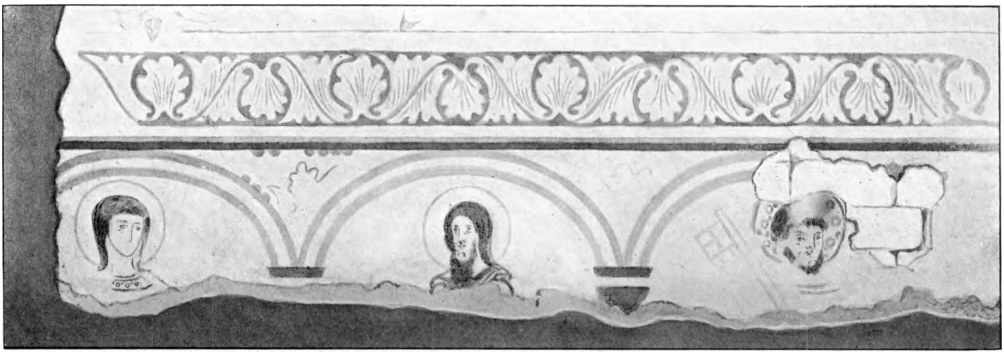

Fig. 11. Store Hedinge. Kalkmaleri fra o. 1300. Akvarel af Eigil Rothe 1897.

skellige Dele meget uensartede. Betegnende er ogsaa Tagdækningen: paa Oktogonen Kobber, paa Koret og de to Udbygninger sortglaserede Vingetegl, paa Taarnet nye Munketegl.

KALKMALERIER.

I Apsis fandtes 1897 sparsomme, nu atter overdækkede Rester af †Kalkmalerier fra unggotisk Tid (o. 1300). I Højde med Østvinduet, Nord for dette, har der været en Arkaderække med Figurer, hvoraf kun var bevaret tre fladrunde Buer over tre Hoveder, nærmest Vinduet Petrus, derefter to andre Helgener, en langskægget Mand og en Kvinde (Fig. 11). Over Bueslagene har Væggene været vandret delt af en senromansk Palmetfrise, over hvilken der har staaet en øvre Række Figurer i omtrent samme Afstand som de nedre; der sporedes dog kun Rester af Klædebonnenes Underkant med spidse sorte Sko. Billederne var malede paa Hvidtekalk. Farverne var rødt og sort, Figurernes Konturer brunrøde, Haar og Skæg med gule Detailler[13].

INVENTAR.

Altertavlen, paa nyt Alterbord, har i en rundbuet Ramme et Maleri paa Lærred, 250 × 186 cm, forestillende Kristus ved Graven visende sig for de tre Kvinder;

sign. J. L. Lund 1836. — Paa den tidligere *†Altertavle* stod en latinsk Indskrift, som oplyste, at Christian Erichsen af Erichsdorf og Hustru Sophia Krabbe af Tostrup med deres lille Søn havde valgt deres Begravelsessted under en Sten tæt ved Alteret og havde skænket Tavlen 1617, og at han døde □, Hustruen 1. Okt. 1616, Sønnen 8. Jan. 1617. Ved Siderne af Indskriften var to Kobberplader med deres Portrætter og Vaaben, om hvilke det 1755 og 1758 nævnes, at de var »endnu uskadt og meget smukke«. Tavlen blev solgt 1845; Portrætterne var forsvundne før 1832[11].

†Sidealtertavle, i Form af et lille Skab, med Maria og Barnet, hang paa en af Kirkens Piller, men blev ødelagt 1787 for at modvirke Almuens Overtro (jfr. det nedennævnte Krucifiks).

V. H. 1980

Fig. 12. Store Hedinge. Alterstage o. 1650.

Altersølv. Kalk, af kbh. Prøvesølv 1807, 22,8 cm h., med rund Fod og rund, vandret tværdelt Knop; paa Fodranden graveret: »Nr. 3 bekostet 1808«. Mestermærke RIB (Olrik 440). *Disk,* ældre, med meget utydelige Stempler og desuden samme Mestermærke som Kalken. Paa den tidligere *†Kalk* stod: 1577 og HL; paa *Disken* samme Aarstal og et Krucifiks. (1758-Indb.).

Vinkande af kbh. Prøvesølv 1807, 35 cm høj, af Empireform med indridsede Borter og drevet Bladkrans paa Laag og Bug. Paa Fodranden to Mestermærker (RIB og I Kistner) samt graveret: »Omgiordt 1808 med Directørernes Minde, da A. Wøldike og Clemmenen (!) Kynde var Inspectører.« Paa Kandens Sider er gentaget Indskrift og Vaaben fra den ældre Kande; paa den ene Side to Adelsvaaben (Chr. Erichsens og Krabbe) og 1616, paa den anden en rimet Indskrift, hvorefter Kanden var givet til Kirken af Christian Erichsen til Erichstrup og Hustru Sophia Krabbe, for deres Begravelsessted, hvor ogsaa deres Søn var begravet. Den gamle Kande vejede 101 Lod.

Vinkande af kbh. Prøvesølv 1807, 30 cm høj, ganske tilsvarende, med samme Mestermærke RIB, og graveret: »Nr. 2 bekostet 1808«.

To Par *Alterstager.* 1) 44 cm høje, med barokt Balusterskaft og hvilende paa liggende Løver, fra o. 1650 (Fig. 12). 2) af kbh. Prøvesølv 1874.

**Røgelsekar,* indsendt 1809 til Oldsagskommissionen, nu i Nationalmuseet, men ikke muligt at identificere.

Fonten er en malmstøbt Figurgruppe efter Model af J. A. Jerichau[14]. To Engle, den ene med Kors, den anden med Palmegren, staar paa hver Side af en Klippe, hvorfra en Kilde rinder; paa dens Top sidder en Due, og ved Klippens Fod findes det sammen med Gruppen støbte, muslingskalformede Daabs-

bækken. Paa Plinten: »Støbt af C. Holm i Kiøbenhavn 1867«. 1836 anskaffecles en ny †Font i Stedet for Kirkens oprindelige.

**Font* af Granit, romansk, af Roskildetype, men med indhuggede Linier, som danner en Frise af Hængebuer under Tovsnoningen. Efter at være kasseret ved Kirkens Istandsættelse 1836 blev den senere solgt ved Auktion og 1883 skænket til Nationalmuseet. Ifølge Præsteindb. 1758 stod Aarstallet 1613 paa Fonten, men da det ikke kan spores nu, har det antagelig staaet paa Fadet. Ved 1670 havde Fonten sin Plads i Taarnrummet (Fig. 2).

†*Krucifiks*. »Straks udenfor Vaabenhusdøren hang et overmaade højt og stort Kors, i hvis Side fandtes et stort Hul, hvoraf Spaaner var skaaret«. De blev endnu saa sent som 1786 af Almuen brugt til at stille Tandpine med, til at lindre Fødselssmerter m. v. Efter Præstens Indberetning til Stiftsøvrigheden gav Danske Kancelli 6. Jan. 1787 Ordre til, at Korset og Sidealtertavlen, hvormed Almuen drev Overtro, skulde brændes[15].

Prædikestol fra 1853—54. En ældre *†Prædikestol* var ifølge Resens Plan anbragt over Kordøren (Fig. 2).

Stoleværk fra 1853—54.

Korstol, tresædet, et lint sengotisk Arbejde, vistnok gjort i et Køgeværksted o. 1520 (Fig. 13); nu opstillet mod Syd i Korbuen, men endnu i 1832 staaende paa sin gamle Plads bag Alteret[16]. Det buede Rygpanel viser, at Stolen er beregnet til at staa i Apsis. Sædet har et lige Forpanel med tre glatte Felter, det høje Rygpanel 3 × 3 Felter, de nedre glatte, de mellemste med Foldeværk, de øvre med gennembrudt, rigt, gotisk Rankeværk. Panelet krones af en trughvælvet Baldakin, paa hvis Forside der er Rammeværk med gennembrudte Ornamenter, i de øverste Felter Gentagelser af Rygpanelets Fyldingsmotiv, i de nederste en rig Bølgeranke vundet om en tynd, vandret Midtstav; foran de lodrette Rammer er der Stræbepiller. Ogsaa Vangerne, i hvis Ydersider der er skaaret en Bølgeranke udgaaende fra Hovedet af et Udyr, afsluttes foroven af et gennembrudt Ornament, en Spirblomst mellem snoede Stave, der minder stærkt om Køgeværkstedets Stolestader. Træværket er renset og tilsat enkelte Dele (Sædeplankens Forkant, Armlæn, Spirtoppe), men Bevaringstilstanden er ellers udmærket. (Æ.N.A. II.S. 3. R. Bl. 11.)

Fra en Bondegaard i Bjælkerup, Nord for Storehedinge, er til Nationalmuseet kommet Overdelen af et **Skab,* der vistnok har staaet i Kirken. Det er gjort i samme Værksted som Korstolen; Reliefferne paa de tre Døre forestiller S. Kristoforus, en Monstrans og S. Katarina.

†Orgel fra 1795, »der ej udmærkede sig ved Syn eller Tone«[17]. Det nuværende Orgel er nyere, lille og uden Orgelhus.

Lysekroner. 1) foran Orgelet, fra o. 1600, med 6 Arme (kun to er oprindelige), der har Treblade i indre Slyng, 4 Prydarme (kun een oprindelig), lille Hænge-

Hude 1904
Fig. 13. Store Hedinge. Korstol, vistnok Køgearbejde o. 1520.

kugle, der ender i et dobbeltsidet Løvehoved med Akantusbøjle i Flaben, og Dobbeltørn som Topfigur. Maaske identisk med den 1758 nævnte Krone i Taarnet, der var givet af Universitetsbonde Jesper Jensen i Sejerslev.

2) i nordre Korsarm, fra o. 1650 med 8 Arme, der har Fuglehoveder i indre Slyng og smaa Muslingeskaller over Armenes Midtparti; Prydarme med lignende Skaller, svær Hængekugle, og Fugl med løftede Vinger som Topfigur.

Ottekantet *Tavle* til †*Lysearm*, nu paa Korloftet, med et lille, udsavet Hængeparti til Fastgørelse af Vægpladen. Indskriftfeltet er nu næsten helt udslettet, men Indskriften er i ny Tid gentaget paa Bagsiden: »Jens Nielsen Falk, Raadmand i Kjøge 1682 skænkede en Lysearm til Storehedinge Kirke tilligemed 11 Slettedaler til dens Renholdelse og Forsyning med Lys«[17].

Klokker. 1) ret slank, skriftløs, fra 1300'erne. Tvm. 73,5 cm (Uldall S. 54).

2) »Borgerklokken«, fra 1300'erne, skriftløs, med to dobbelte Lister omkring et øvre Baand, hvori Aftryk af Mønter. Tvm. 101 cm (Uldall S. 55).

3) 1457, med Minuskler: »Aurora Sancte Katerine in Hadinge magle sub anno d(omi)ni mcdlvii no(m)i(n)e Laurensius Agosi (eller maaske Ascosi)«. Indskriften er vanskelig at tolke, men de enkelte Ord betyder: Morgenrøde, Sanct Katerines i Hadingemagle, under Herrens Aar 1457, ved Navn, Lars Aagesøn (?). Under Indskriften et skraatstillet Skjold med Bomærke for Støberen Johannes Nicolai. Tvm. 107 cm (Uldall S. 87).

4) mellem Akantusbladrækker: »Støbt af D. C. Herbst, Hofklokkestøber i Kiøbenhavn Aar 1791«. Tvm. 77 cm.

GRAVMINDER

Gravsten paa Kirkegaarden. 1) over Jens Jensen Mariager, Præst til Storehedinge i 31 Aar, af Alder hendød 16[6]2, og Hustru Kirsten Christensdatter. Under den stærkt slidte Tværskrift en Cirkel med Relief (Haand, der holder en Alterkalk) og helt udslidt Indskrift med mindre Typer[18]. Gullandsk Sten, o. 165 × 84 cm, nu rejst ved Kirkegaardens Vestmur.

2) over Anna Kirstine Dyreborg, født .. Maj 1747, gift 1. Okt. 1782 med Jens Hansen, død 11. Nov. 1790. Tværskrift; Neksø Sandsten, 161 × 86 cm, med buet Overflade.

3) over Mad. Lovise Hofmeier, født 2. Juni 1747, gift med Søren Hofmeier, Købmand i Storehedinge, »Moder til 11 Børn og 32 Børnebørn«, død som Enke 20. Jan. 1811. Neksø Sandsten, 154 × 94 cm, med Tværskrift.

4) tre Brudstykker af graa Kalksten fra 1600'erne. Det ene med Cirkel i øvre venstre Hjørne, hvori Mathæus' Engel, ligger foran søndre Vaabenhusdør.

Forsvundne Gravminder.

†Tavle i Koret med næsten ulæselig Skrift, øverst Skriftsted (hele Ps. 4), nederst latinsk Indskrift[19], hvorefter Mindet var sat 12. Maj 1634 af de sørgende Svigersønner over M. Frans Jonsen fordum Sognepræst i Store Hedinge (præerat sacræ Majoris Hettingæ ædi) i fire Gange syv Aar, Rektor i Slagelse og København i to Gange ti Aar, gift i København med Kristine Jensdatter (tre Børn), levede sammen i 42 Aar; han blev 73, hun 64 Aar.

Fig. 14. Store Hedinge. †Gravsten over Peter Iversen, død 1404. Tegning af S. Abildgaard. 1757.

†Tavle i Kirken over Borgmester Jens Frantzen[20], død 27. Maj 1638 og Hustru Anna Christensdatter Munch, død .. Juli 1655; i Ægteskabet »9 dejlige Børn«, 7 Drenge 2 Piger, hvoraf 1 Pige og 2 Drenge var døde.

†Gravsten (Fig. 14) med Reliefminuskler i Randskrift, begyndende under Figurens Fødder og sluttende sig til Hjørnecirkler med Evangelisttegn: »Anno d(omi)ni m° cccc°iiii in die natiuitatis Xpi (Christi) o(biit) Peter Ywerssone a(n)no d(omi)ni m°cccc°v° ... o(biit) An(n)e (et) uxor ei(us) or(ate)«. (»I Herrens Aar 1404 paa Kristi Fødsels Dag døde Peter Ywerssone, i Herrens Aar 1405 døde Anne [osv?] hans Hustru. Beder« [for dem]).
Midtfeltet optoges af en sikkert kun indridset Mandsfigur, barhovedet, iført Kappe med Skulderslag staaende med sammenlagte Hænder under en gotisk Arkade med tagformet Overdel. Stenen laa »nederst i middelste Gang«.

†Ligsten, i Koret, over M. Frands Joensen, død 24. Jan. 1635 og Hustru Kirsten Jensdatter, død Langfredag 1631; — over Jens Christensens Hustru Anne, død 9. Nov. 1654; — over Kapellan Christen Christensen Jungshoved, død 9. Okt. 1639; — over Raadmand Niels Christensen, død 1647; — over Byfoged Hans Lauridsen, død 1650; — over Raadmand Povel Pedersen, død 1621; — over Kirsten Dirircsdatter, død 1654[19].

†Gravkammer. En aaben Begravelse i det nedrevne Sakristi ved Koret, som blev rømmet 1836, er sikkert identisk med Chr. Eriksens til Erikstrup (sml.

Altertavle og Vinkande). 1758 var de læderbetrukne Kister uden Indskrifter, men 1667 fandtes følgende *Indskriftplader*:

1) over Sophie Krabbe til Tostrup, Datter af sal. Niels Krabbe til Vegholm og Birgitte Skave til Eskilstrup, gift med Christen Eriksen til Erikstrup, født paa Eskilstrup 21. Sept. 1583, død paa Erikstrup 1. Okt. 1616, 10. Dag efter sin Barnefødsel. 2) over Erik Eriksen, Søn af Christen Eriksen til Erikstrup og Sophie Krabbe til Tostrup, født paa Erikstrup 21. Sept. 1616, død 8. Jan. 1617. 3) *over Fru Karen Grubbe til Walbygaard, Datter af Peder Grubbe og Karen Rud til Aalstrup paa Lolland, født 9. Sept. 1591, død 1. Febr. 1658, gift 24. Sept. 1615 med Herlof Daa til Snedinge, Befalingsmand over Island, død 1630, og derefter 16. Okt. 1631 med Vincens Bille til Valbygaard »Oberste Wagtmester og Commissarius i Seland«. Sidstnævnte Plade opbevares nu i Nationalmuseet.

†*Kisteplade* over Sognepræst Jens Christensen Aalborg, død 1678[21].

Ved Nedlægning af Drænrør fandtes 1886 tæt ind til Ottekantens nordvestre Side og tildels ind under dennes Fundament to *murede Gravkister* fra romansk Tid med Sider af Kridtkvadre; Planen var trapezformet, Hovedlejerne formede i en Blok, den ene med firkantet, den anden med rundt Udsnit til Hovedet. En tredie Grav, tæt op til Korets Nordmur, havde tagdannet Overligger. En fjerde Kridtstensgrav, iagttaget 1894, laa i nordre Udbygning lige udenfor den oprindelige Nordportal, en femte, hvis Hovedleje var ødelagt, fandtes paa Kirkegaarden 1904[22].

KILDER OG HENVISNINGER:

Regnskaber fra 1728, udførligere efter 1743 (LA). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1758 (LA), 1772 (NM). — Høyens Notebog XI, 1832 (NM). H. B. Storcks Papirer (NM). — Museumsindberetninger af W. Mollerup 1893, C. A. Jensen 1916. Revid. af C. A. J. og V. H. 1930. — Opmaalinger 1850 af N. S. Nebelong, med Restaureringsprojekter (NM), — 1890 (umiddelbart før Korets Istandsættelse) af H. B. Storck (NM).

Ældre nord. Arch. III. S. 1. R. Bl. 12—18. — N. Høyen: Helligaandskirken i Visby. 1852. S. 8 (= Skrifter II, 151). — J. Kornerup: Storehedinge Kirkes Alder og tidligere Form. AfnO 1867, 262—74; (L'église de Storehedinge. Mém. d. Antiqu. du Nord, 1866—71, 115—19). — J. B. Løffler: Udsigt over Damn. Kirkebygn. 1883. S. 155 f. — O. Blom: Befæstede Kirker i Danmark fra den ældre Middelalder. AfnO 1895, 69. — Sesselberg: Die frühmittelalt. Kunst der germanischen Völker. 1897. S. 84. — J. Kornerup: KhS. 5. R. I, 1902, 563 ff. — V. Lorenzen: Revue de l'art chrétien 1907, 147 f. — Frölen: Nordens befästa rundkyrkor I, 1911, S. 36, 107. — C. A. Jensen: Lillehedinge, Storehedinge og Karise. Nye Bidrag til Spørgsinaalet om danske Forsvarskirker. AfnO 1918, 1—24. — Fr. Beckett: Danmarks Kunst I, 165 f. — Weinwich: Hist. Efterretninger om Stevns Herred. 1776. S. 41—46; samme: Beskrivelse over Stevns Herred. 1798. S. 93—96. — Indberetning 1667 trykt i Suhms Saml. I, 2, 118—20.

Historie. [1] O. Nielsens Udgave 46, 83, 131. [2] Trap 4. Udg. III, 361. [3] J. L. Wolf: Encomion Daniæ. 1654. S. 552. Resens Atlas. [4] Diplomatarium Christierni I. S. 180 f.

[5] F. Eks. Kanc. Brevb. 14. Juni 1597, 8. Jan. 1617. [6] Repertorium U. 359, Repertorium 5172. [7] Nyrop: Gilde- og Lavsskraaer I, 44. [8] Ny kgl. Saml. 4, 646c; Weinwich, S. 95; Thiele: Folkesagn I, 204. [9] H. Ellekilde: Ellekongen i Stevns. (Danske Studier, 1929). Molbech: Ungdomsvandringer. 1811. S. 79.

Bygning. [10] »Architekten«, 15. Juni 1912. [11] Høyens Notebøger, XI (1832). I sine Skitser har Høyen forsøgt at rekonstruere Kirkens romanske Vinduer, saa at det er vanskeligt at skelne Iagttagelser fra Formodninger. [12] Sjæll. Tegn. 1680, 12. Jan. og 20. Marts (RA). Præsteindberetningen 1758 siger, at »Kirkens Bygning er ikke meget gammel, thi foruden det endnu klarlig kan ses, hvorledes dens forrige Bygning har været, saa findes og i den gamle Kirkebog, at Anno 1677 Dom. XVI post Trin. er det første Barn døbt i Kirken efter dens Opbyggelse«.

Kalkmalerier. [13] Beretning af Magnus Petersen, Tegninger af Eigil Rothe (NM).

Inventar. [14] Sophus Michaëlis: I. A. Jerichau. 1906. S. 86. [15] C. A. Jensen: Katolsk Kirkeinventars Skæbne efter Reformationen. AfnO 1921, 201—04. [16] Høyens Notebog XI. [17] Weinwich. S. 93 f.

Gravminder. [18] Indberetn. 1667 opgiver Jens Mariagers Præstetid i Storehedinge til 28 Aar. [19] Indskriften er gengivet helt i Suhms Saml. I, 2, 118 ff. [20] Indberetn. 1667 (Suhms Saml.) har Efternavnet: Jensøn; 1758-Indberetn. har: Frantzen. [21] Præstø Amts Aarbog II, 1913, 24, 42. [22] Beretning af J. Kornerup 1886 (skrevet efter Stenenes Optagelse); Brev af 1. Dec. 1894 i Storcks Papirer vedr. Storehedinge (NM).

Hedingemagle.
Bysegl o. 1300.